

S.D.Ü.
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASININ İSLAMİYETE KATKILARI SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON THE CONTRIBUTION OF TURKISH
WORLD TO ISLAM

31 Mayıs-1 Haziran 2007/31 May- 1 June 2007

BİLDİRİLER

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	172590
Tas. No:	956.02 ULU-T

ISPARTA 2007

S.D.Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI NO: 20
BİLİMSEL TOPLANTILAR SERİSİ: 8

YAYIN EDITÖRLERİ

Prof. Dr. İsmail Hakkı GÖKSOY

Dr. Nejdett DURAK

KAPAK

Nejdett DURAK

ISBN

978-9944-452-13-7

Birinci Baskı

Eylül 2007 İSPARTA

Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

İsteme Adresi: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi İSPARTA

Tel: =(246) 211 3881 Faks: 0 (246) 237 10 58

BASKI

Fakülte Kitabevi Baskı Merkezi

Fakülte Kitabevi Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd. Şti.

Kutlubey Mah. 1004 Sokak No: 15/B İSPARTA

Tel: 0 (246) 233 03 74&75 Faks: 0 (246) 233 03 76

e-mail: fakultekitabevi@yahoo.com.tr

İSLAM'IN TARİHE SOSYAL OLANLA GERİ DÖNÜŞÜ YA DA AHİLİĞİN TÜRK POTASINDA FORM ALIŞI

Latince: hani?
Şevket YAVUZ*

Lâzkiye'den... büyük bir tüccar gemisiyle *Bilâd-ı Rûm* ("Rûm Beldeleri") olarak da bilinen Türklerin ülkesine varmak için hareket ettik. Şu ân bu ülkede birçok Nasrânî (Hristiyan), Müslüman Türklerin idaresinde zimmî olarak yaşıyor. Bilâd-ı Rûm olarak adlandırılan bu yurt dünyanın en güzel yerlerinden biridir. Allah bu diyarlarda tüm güzellikleri bir araya getirmiş. Bu beldelerde yaşayanlara gelince, onlar da şeklen en güzel ve hoş, giyim kuşamda en temiz, yiyecekleri en tatlı ve Allah'ın yarattıkları arasında en yumuşak kalplileri olan insanlardır. Bu özelliklerinden dolayı da şu söz söylenegelmiştir: "Hayır Şam'da, şefkât Rûm diyarındadır" ...Ne zaman ki bu topraklarda bir yerde konaklamaya karar versek, ister dergâh/tekke olsun, ister ev, yeni komşumuz olan erkek ve hanımlar--ki asla gizlenmez ve geri durmazlar--yanımıza gelirler ve durumumuzu ve ihtiyacımızı sorarlardı... Bu ülkedeki geleneklerden biri Cuma günleri ekmek yapmaktır. Evin adamları bize ekmek yapma gününde yanında tatlı katıklarla beraber sımsıcak ekmekler getirir... ve şöyle söylerlerdi: "Hanımlar bunu sana gönderdiler ve senin duanı istemekteler."¹

I. ÖNSÖZ VE GENEL POSTULATLAR

Acaba eski Diyâr-ı Rûm'u yeni Türk/Türkmen ülkesi yapan ve mukimlerini de "şeklen en güzel ve hoş, giyim kuşamda en temiz, yiyecekleri en tatlı ve Allah'ın yarattıkları arasında en yumuşak kalplileri olan insanlar" haline getiren ve dönüştüren dinamik neydi? Hangi sosyo-kültürel belirleyenler ve değişkenler bu şekilde bir insan profilini, sosyal dokuyu, cemiyet yapısını ve dinî-kültürel tezahürlerin imkânını hazırlıyordu? Savaşların ve çatışmaların ortasında ve diğer tüm zorluk ve sıkıntılar karşısında böyle bir sosyal ifadenin imkânı farklı bir tarihsel duruma ve sosyal olguya işaret etmekteydi. Bu durum ve olgu; İslam'ın hayır ve yardımlaşmayı ibadetleştiren, cömertliği ritüel kalıplarda üreten, kahramanlık ve cesareti şehadet ve gazilikle taçlandıran ve birey-aile-toplum-millet-ümme (ümme: anneliğin sevgi abideliğinde formlanan insanlık "ailesi") bütünlüğünü hayatın içinde (ekonomik, siyasî, sosyal, etik ve estetik olarak) ve tarihle beraber (zaman, mekân ve kurucu aktör olarak) inşayı hedefleyen prensipleriyle, bir yandan Türklerdeki konar-göçer bir hayatın ve savaş ve yıkımlardan kaynaklanan sürekli göç halinin de etkisiyle paylaşma ve yardımlaşmayı önceleyen kolektif bilinç haletinin, öte yandan da alplığı ve babalığı idealize eden pratik ve söylemlerin oluşturduğu değerler sistemiyle yaratılan tarihselliktir.

Dinlerin tarihi göz önünde tutulduğunda geleneksel olarak dinî tecrübenin şu üç boyutta tezahür ettiğine şahit olunabilir: (a) düşünce veya şuur eksenli ifadeler; (b) fiil, eylem veya pratik boyutlu açılımlar; (c) organizasyon ve sosyal olanda ifadeleniş. Bu üç unsurdan özellikle sonuncusunun genellikle ihmal edildiği veya önem verilmediği bilinen hususlardandır. Dinin sosyal olan ile kendini ifade etmesi döngüsel olarak aslında dinin kendi kaynaklarının ve inşa gücünün de yeniden kurulmasına karşılık gelir.² Genel olarak çalışmalarımızda 5-İ (ya da İngilizce 5-C) olarak temellendirmeye çalıştığımız da aslında bu üç eksenli tezahürlerin eksik kalan boyutlarının ortaya konulmasından başka bir şey değildir.

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi.

¹ İbn Battûta (1304-1369), *Rule: el-Musammah Tuḥfatü'n-Nazâr fî Ġarâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr* (Mısır: El-Mektebetü'l-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1377/1958), 179-80. Bundan sonra kısaltılmış hali kullanılacak: İbn Battûta, *Rihle*.

² Bu hususta özellikle, Joachim Wach, *The Comparative Study of Religions*, edited by Joseph M. Kitagawa (New York: Columbia University Press, 1958). 5. Bölüm oldukça önemlidir. Ayrıca bkz.: Pemberton, "Sociology of Religion," *JBR*, VII (1949), 35 ff. Yinger, "Present Status of Sociology of Religion," *Journal of Religion*, XXXI (1951); Thelen, "The Biblical Instruction and Comparative Religion," *JBR*, XX (1952).

Öte yandan dinin "sosyal olan" açılımı, ya da sosyal alanda kendisini ifade edişi genellikle güç-iktidar mücadeleleri hengâmesinde, politik ve askerî çatışma ve karşılaşmalarda (Haçlı Seferleri, hanedan kavgaları, gibi), ya da dinin artık kendisini ifade edebilecek takatinin teolojik olarak tükendiği durumlarda imkânsız hale gelebilir. İşte bu durum Haçlı Seferleriyle başlayan ve Moğol istilalarıyla devam eden İslam'ın ve İslam dünyasının genelde, Yakın Doğu Müslümanlarının özelde maruz kaldığı tarihî bir duruma karşılık gelir. Âşık Paşazâde'nin de açık bir şekilde Osmanlı'nın kuruluş dinamikleri arasında saydığı Ahîlik kurumu; İslam vahyinin—her ne kadar döneminde iktidar elitleri tarafından sosyal aktör olarak taşralılıkla ya da köylülükle ötelense de Türk köklerinde ve potasında (Türk dil ve tarihi, Türk kültür ve sosyalitesi) yeniden formlanması ve yepyeni bir tezahürü idi. İslam dünyasının içinde bulunduğu tarihsel duruma meydan okumayı, tarihin ve hayatın içinde olacak şekilde bireyi, sosyal olanı ve medeniyeti yeniden inşa edebilen ve dinin sosyal olanda yeniden mayalanışına karşılık gelen Ahîler ve Ahîlik ocağı, Türklerin geleneksel paylaşımcı ve dayanışmacı bozkır kültürünün, İslam'ın "sadaka"yı ve çalışmayı "tasdik" in en temel unsuru haline getiren teolojisiyle yeni formlarda buluşmasına karşılık gelmekteydi aslında. Öte yandan, Türklerdeki kahramanlık ülküsünü gâzilikle harmanlayan ve fütüvvet geleneğiyle sosyal formlarda yeniden inşa eden bu kurum ve mensupları, öyle görünüyor ki, İslam Peygamberi'nin ve Sahabesi'nin prototipliğini yaptığı tarihsel bir durumun yeniden sahneye konulmasıydı.

Bu genel girişten sonra bu çalışmanın tezinin şu şekilde ortaya koyabiliriz: Nice zamandır savaş hâletinin de etkisiyle siyasî ve askerî olanın anaforunda ötelenen ve tezahürüne tam olarak imkân verilmeyen--savaşların oluşturduğu telaş psikozu başta olmak üzere--İslam'ın sosyal özü, Türk tarihî ve kültürel potasında, dil ve din tasavvuruyla Ahîlik müessesesiyle yeniden tarihte doğar. Tarihin içinde ve hayatla beraber olan Ahîlik, hem maddî olanın, hem de manevî alanın talibi; hem sıkı, çok ve disiplinli çalışmaya, hem de kazancın "tuz"unu sadaka ve yardımlaşmada bulan bir anlayışa koşutlu; hem sevmeye ve kucaklamaya--hem de yetmiş iki milleti--, hem de "zalimler" için korku olmaya namzet bir kardeşlik ocağıdır.

Bu ve benzeri tüm ifadeler, varlık ekseninde bir hiyerarşiye yabancı İslam vahyinin, tarihsel olarak bilgiyle ve kutsalla perçinlenen "ontolojik ötekiler"i pek kur/a/mamış Türk köklerinde (tarihsel ve kültürel pota) yeniden buluşmasını ifade eder. Bu noktada üzerinde durulması gereken bir husus da ontolojik olarak herhangi bir kavmin veya etnisitenin diğerinden üstün olma fantezisini reddettiğimizi ifade ile; tarihsel kırılmalara vesile olan büyük hasletlerin, o tarih bağlamında bir millete has özellikler olarak ortaya çıktığını ve bu özellikleriyle/tarihsel farklılıklarıyla var olabildiklerini belirtmemiz gerekir. Bu "tarihî pusatlar ve takılar" bir kavim veya etnisite tarafından taşındığı müddetçe çifte-helezonik tarzda işleyen tarihî süreçlerde yeniden oluş ve doğuşlara imkân sağlar. Ve bu hasletleri ifade etmek bir ırkı yüceltmek değil; aksine hayırda yarışta "en güzel pusatlarla ve takılarla" donananları tarihsel olarak tespittir ve bu hasletler kimsenin hegemonik kontrolünde de değildir. Ahîlik de sosyal olanın İslam'ın birleştirici ve diriltici ruhu ile Türk potasındaki "tarihsel pusatlarla ve takılarla" buluşmasının adıdır. Ne siyasî, ne askerî bir üst otoritenin ürünü, ne de kararsız ve tutarsız yığınların kurumudur Ahîlik. İslam tarihinin kurucu prototipinin ve arkadaşlarının örnekliğini yaptığı bir durumu, insan ve sosyal olan merkezinde-ama siyasî-askerî-ekonomik-etik-estetik yani hayatın tümünde o tarihsel durumu--Eliade'nın ifadesi ile--yeniden "tarihe döndürmek"tir. Veya kısaca "İslam'ın tarihe sosyal olanla geri dönüşü"dür bu tezahür. Dinler Tarihi'nin sosyal tezahür metodolojisi bağlamında incelenecek bu çalışma şu soruları çözümlmeyi hedefler: Niçin Ahîlik tarihsel olarak oldukça kırılğan bir devirde sosyal olarak dinî tezahüre imkân verir? Dinin özü ve tezahürleri ekseninde dinî olan (İslam vahyi), sosyal olan (Ahîlik) ve kültürel alan (Türk dil ve tarihi)da nasıl ifadesini bulur?³

II. SOSYAL OLANLA İSLAM'IN TARİH YAZIMI: TÜRK POTASINDA AHİLİĞİN FORM ALIŞI

A. Metodolojik Öncüller

Dinler Tarihi'nde ister kadim medeniyetlerde olsun, ister klasik medeniyetlerde, isterse Modern süreçler sonrasında konumlanan medeniyetlerde olsun medeniyet ve kültürlerin kurucu paradigmalarını tayin eden

³ Bu husustaki detaylı araştırma doktora tezimizde yapılmıştır. Bkz. Şevket Yavuz, *The Construction of the "Other" in Late Byzantium and During the Construction Period of the Ottoman State* (MI: UMI Company Inc., 2002).

dinlerin temel parametrelerini ve tezahürlerini beş kategoride toplamak mümkün görünüyor. Genellemelerin tehlikelerini de göz önünde tutarak—çünkü bazı dinlerde bu beş unsurdan bazısı ya tam belirgin değil, ya da tarihsel süreçler içerisinde meydana gelen metamorfozlardan dolayı diğer prensiplerin içerisinde erimiş olarak bulunabildiğinden—bu beş unsuru 5-İ kısaltmasıyla sırasıyla şu şekilde sıralayabiliriz: i. Varlık ve varoluşu imkan haline sokan: **İnanç (Creed)**; a. Teoloji, b. Kutsal kitap, c. Kurucu veya Tebliğci prototip (ve vasıta, melek gibi), d. Kozmogoni-Kozmoloji, e. Eskatoloji/Ahret. Bu inancın inşa ettiği/etmek istediği: ii. **İnsan-cemaat (Community)**—toplum ve diğeri / öteki. İncanın ve insan-toplum aktörünün beraber ördüğü: iii. **İlkeler (Codes)** (ahlakî, estetik, hukukî başta olma üzere). İnanç ve ilkelerin ritüellerle yoğrulması: iv. **İbadetler (Cults)**. Tüm bunların anlam-bağlam (sembol, işaret), temsil (maddî ve manevî müesseseler), tezâhür (söylem, pratik ve hâlet) olarak yansıması: v. **İfade (Communication)**.⁴

Dinin daimiliği için sosyal alanda kendisini ifade etmesi zorunlu olduğu gibi, toplumun ve sosyal olanın da bekası manevî olanın ve kutsal değerlerin varlığına ve sürmesine bağlıdır. Nitekim:

Toplumu meydana getiren temel sektörlerden bir tanesi sosyal sistemdir. Birbirinden bağımsız düşünilemeyen bu alt sistemlerden sosyal sektörün iyi işlememesi durumunda toplumun ayakta kalabilmesi pek mümkün değildir. Toplumun bütünleşmesini sağlayan bir takım değer ve normlardan meydana gelen sosyal sistemi besleyen, dolayısıyla toplumu kuşatan referans çerçevesi de manevî değerlerdir.⁵

Öte yandan dinin sosyal alanda ifadesi bağlamında Wach'ın ayrımı oldukça uygun bir arka plan örtüyor. Ona göre cemaat (*Gemeinschaft*)'in iki önemli boyutu vardır: İfade ve cemiyet/toplum.⁶ Onun hem Dinler Tarihi, hem de Din Sosyolojisi bağlamında yaptığı çalışmaların ana belirleyeni olan bu iki boyut bizim buradaki metodoloji arayışımızda da önemli bir katkı sağlamakta.

Dinlerin tarihsel akışı *diakronik* (*dia*: boyunca, baştan sona; *chronos*: zaman: “tarih içinde değişerek ve dönüşerek akış”) olarak göz önünde tutulduğunda özellikle ilk üç “i” olarak ortaya konulan inanç, ibadet ve insan-cemaat unsurlarının en fazla öne çıkanlar olduğu görülecektir. Diğer bir ifade ile:

(Dinler söz konusu olduğunda) üç temel açımdan bahsetmek mümkündür: **Teorik olan**: teoloji, kozmoloji, antropoloji; **Pratik veya ameli olan**: kültürler ve **Sosyolojik olan**: mensubiyet ve cemaat. Lâkin bu üç alanda da formalleşmeye ve standartlaşmaya doğru bir tendans mevcuttur. Bundan dolayı da üçlü bir oluşum mümkündür: (1) efsanevî kabuller; (2) doktrine geçiş; (3) dogmatikleşmeye evrilme.”⁷

Özellikle sosyal olanda oluşan mensubiyet ve cemaat tavrı beraberinde oluş ve varoluşu ispat eden ifadelerle kendini açığa çıkarır. Öyle ki “(dinî) ifade” ile Wach'ın kastı dinî duygu ve hassasiyetin dinî toplumun tamamındaki tezahür kabiliyetidir.”⁸ Bu hususun açılımı bağlamında dinî ifadenin mahiyeti toplu veya bireysel olmasına göre değişiklik arz eder. Nitekim:

Dinî ifade ve iletişim; tamamen zıt tarzlarda bireysel dinî tavırlarda farklılık gösterir. Örnek olarak: ferdî ibadete vurgu yapmayan dinî toplumda genelde yüksek bir ifade ve iletişim olması beklenir ki Avustralya'daki toteme inanan gruplarda olduğu gibi. Öte yandan bireysel ibadet ve dindarlığa önem atfeden dinî gruplarda bu ifade ve iletişim oldukça aşağı seviyelerdedir. Nitekim Batı tarihinde... dinî ifade ve iletişimin

⁴ Bu yaklaşımın tam olmasa bile benzer bir önreği için bkz.: Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2004).

⁵ Hüsnü Ezber Bodur, “Hoca Ahmed Yesevi ve Sosyal Butunlesme”, www.hbektas.gazi.edu.tr/portal/html (21.07.04.2006).

⁶ Kitagawa, *The Comparative Study of Religions* (New York: Columbia University), xxix. Bundan sonraki bu kitaba atf şu şekilde olacak: Kitagawa, *The Comparative Study of Religions*.

⁷ Kitagawa, *The Comparative Study of Religions*, xxv-xxx, 121-9. Sayılar hariç parantez içindekiler ve vurgular bana ait.

⁸ Bu hususta bkz.: Joseph M. Kitagawa, “A Glimpse of Professor Wach,” *The Chicago Theological Seminary Register*, XLV, No. 4 (1955); Joseph M. Kitagawa, “Joachim Wach” (Memorial Address), *The Divinity School News*, XXII, No. 4 (1955). University of Chicago; Joseph M. Kitagawa, “Joachim Wach et la sociologie de la religion,” *Archives de sociologie des religions*, I, No. 1 (1956); Joseph M. Kitagawa, “Theology and the Science of Religion,” *Anglican Theological Review*, XXXIX, No. 1 (1957). Joseph M. Kitagawa- Joachim Wach, *The Comparative Study of Religions*, xxiix-xxx. Bundan sonraki bu kitaba atf şu şekilde olacak: Kitagawa, *The Comparative Study of Religions*.

en yüksek olduğu toplum antik Yunan toplumuydu ki burada *polis* ("şehir") aynı zamanda dinî bir cemaat ve şehir devletiydi; ama zamanla polis'in dağılması ile dinî ifade de gittikçe azalır.⁹

Dinin toplumsal olan ile ve sosyal olan üzerinden kendini ifade etmesi ve bunun tersi olan cemaat ve toplumun din üzerinden ve onun dolayımında kendini anlamlı kılmaya çalışması oldukça önemli bir noktadır. Nitekim Wach, dinî ifade problemini dinî toplumun yapısal gelişmesiyle ayrılmaz bir bağlamda değerlendirir.¹⁰

Meselâ antik Hint'te kabile dinî cemaatin temeliydi; dolayısıyla ne zaman bu temel sorunlu görülmeye başlandı ise beraberinde de dinî ifade ve iletişimin düşüşe geçtiğine şahit olundu. Bu bağlamda şu ifade edilebilir. Hindu dinî yapısı iki çizgide devam eder: Bir, ortodoks Veda akidesi ve Brahmanizm kast sistemindeki kadim kabile ayrımını şiddetle savunur; İki, heterodoks Jainist ve Buddist cemaatler ise gelişerek eski kabile temellerini değiştirir ve yerine ferdi dinî inisiyatifte önem veren bir anlayışı yerleştirirler.

Diakronik olarak din toplumu şekillendirdiği gibi, dini; inanç-insan-cemaat-ilke-ibadet-ifade ile insanın kılan toplum da dini (tasavvur ve algıyı) değiştirir. Özellikle birinci boyut; yani dinin toplum hayatına etkisi, Wach'a göre, iki boyutludur. Birincisi; sosyal organizasyonlar, ilişkiler ve formların genel şekillerini ve karakterlerini etkiler; meselâ: (1) aile, klan ve millet gibi tabii gruplaşmalar üzerine etkisi; (2) meslek teşkilatları veya birlikleri gibi organizasyonların oluşumuna ve gelişimine ve (3) devlet gibi en yüksek sosyal organizasyonların teşekkülüne etkisi. İkincisi; dinin topluma etkisi ki "yepyeni özel dinî" grupların oluşma, gelişme ve tayininde görülür. Örnek: ezoterik grupların doğuşu ve ana dini bünye/kilisenin durumu, gibi.¹¹

Metodolojik olarak da yukarıda bahsedilen ikinci boyutun oluşumunda İslam'ın temel inanç manzumesinin, ahlak, estetik ve hukuk gibi temel ilkelerinin, insanı, cemaat ve cemiyeti bir bütünlük içinde inşa eden tasavvurların tayin edici özellikleri oldukça önemli bir yer tutar. Ahîlik işte tam bu bağlamda sosyal olanın nasıl'lığını, ne'liğini, niçin'liğini ve nereden'liğini ideal tarzda resmedebilecek bir örnek sunar.

B. Sosyal Olanın Tarihî Aktörlüğü ve Ahîler

1. Ahîliğin Öncüleri

Ahîlik; ekonomik olarak cömertliği, birey-toplum olarak uhuvveti (kardeşlik) ve zulmetmemeyi-zulmettirmemeyi ve zulmedilmemeyi bayraklaştıran tavır olarak fütüvveti (*fetâ* kelimesinden gelip genç, kahraman, delikanlı ve cömert manalarında) yine aynı anlam katmanlarına sahip olan alplıkla harmanlayıp düşünce ve inanç merkezinde konuşlandıran bu kolektif sosyal ifade, Müslüman dünyanın çalkantılarla dolu zamanlarında bile bir dayanak ve varoluş vasıtası olarak tarihte yerini alır. Ahîlik insanlığın tarih boyunca güzel gördüğü hasletlerin, tavır ve duruşların adeta billurlaşmış merhalesidir. Formüle etmek gerekirse: Ahî; fütüvvet-akıllık-sanat ve zanaat severlik-peygamberî etik ve estetik demektir. Ahîliği incelemenden önce bu tarihsel ve sosyal ifadenin öncüsü hakkında kısaca bir değerlendirme yapmak gerekir.

Bir sosyal kahramanlık arketipi olan fütüvvet, tasavvuf erbabı tarafından genellikle insanlık tarihinin başlangıcına kadar geri götürülür. İlk insan olan Hz. Âdem'in aynı zaman ilk *fetâ* olduğu; ondan itibaren de yüce şahsiyetler olan peygamberlerle devam ede geldiği fütüvvet geleneğinin prensiplerini konu edinen fütüvvetnâmelerin başlangıç bölümlerinde ortaya konur.¹² Es-Sülemî, eserinde bu prensipleri ahlak ve cesaret rol modelleri üzerinden şöyle açıklar:

⁹ Kitagawa, *The Comparative Study of Religions*, xxix-xxix, 121-43.

¹⁰ Kitagawa, *The Comparative Study of Religions*, xxx.

¹¹ Kitagawa, *The Comparative Study of Religions*, xxxii-xxxiii.

¹² Oldukça bilinen fütüvvetnâmeler arasında şunlar sayılabilir: Abdurrahmân es- Sülemî (v. 1021), *Kitâbü'l-Fütüvve*; Hâce Abdullah el-Ensârî (v. 1089), *Fütüvvetnâme*; Şihâbüddin es-Sühreverdî, *Risâletu'l- Fütüvve*, Şeyh Eşref b. Ahmed, *Fütüvvetnâme*, editör: O. Bilgin. İstanbul: Yıldızlar Matbaası, 1992), gibi. Ayrıca bkz.: Gölpınarlı, Abdülbâkî, "İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c.XI (İstanbul 1951); Ali. Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-Nâmeler Üzerine Bir İnceleme* (Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986).

Fütüvvet davetine ilk koşanların, mürüvvet, ahlâk ve şerefini koruyanların ilki...Âdem'dir ki, ismi irade mahallinde sabit, cismi haşmet evinde sakin, nurlarla ve masumlukla desteklenmiş, kerâmet tacıyla taçlanmış, selamet evine girmiştir. Fütüvveti Kabil koyunca Habil onu kabul etti. Şît, onun hakkını yerine getirdi, onu her türlü çirkin şeylerden korudu, İdris de onunla yüksek mekâna çıkartıldı, İblîs' in tuzağından kurtarıldı. Fütüvvet sevgisi ile Nuh, çok inledi ve üzerinde fütüvvetin nûru parladı. Âd onunla isimlendirildi, kibre dönmedi, fütüvvet ile Hûd, ahitlere güzel vefâ gösterdi, fütüvvetle, Salih kötülüklerden kurtuldu, İbrahim Halil, fütüvvetle nâm alıp putların ve heykellerin başlarını kırdı. Fütüvvetle, İsmâil yüce Padişah'ın emrine kurban oldu, fütüvvetle, Lût inisi olmayan yüce makâma çıktı, fütüvvetle, İshak'da buluşma gününe kadar (ibadetle) kaim oldu, Yakup (fütüvvet) sebeplerine yapıştı, fütüvvetle, Eyyub'un hastalığı açıldı. Fütüvvetle doğru Yusuf, yolların en güzelinde yürüdü, onunla her zaman başarıya ulaştı... Fütüvvetle, Muhammed'e (s.a.v) açık fetih verildi, iki kardeş (Ebubekir-Ömer)'i ve amcası oğlu Ali'yi fütüvvet emini yaptı.¹³

Fütüvvet tavrının ve ocağının üzerinde şekillendiği temel değerler sistemi şunlardır: civanmertlik, cömertlik, cesaret ve zulme meydan okumadır. *Kavil* ehli değil, hâl ehli olan *fityân*; alanların, bekleyenlerin adı değil, verenlerin ve vermek için cihat edenlerin unvanıdır. Fütüvvet; nefis putunu kırıp, hevâ ve hevesten gaye ve hizmete adanmadır. Bundan da öte, Hz. Âdem'den Hz. İsa'ya, Ashâb-ı Kehf'ten Hz. Peygamber'e uzanan geniş bir tarih yelpazesindeki tüm kahramanlık arketipleri fütüvvet geleneğinin pîrlerini temsil eder.¹⁴ Müslüman tarihinde fütüvvet geleneği; özellikle 9. yüzyıldan itibaren etkin bir sosyal kurum olarak varlığını hissettirir.¹⁵ Nitekim devrin büyük mutasavvıflarından Cüneyd el-Bağdadî (v. 910)'in şöyle söylediği rivayet edilir: "Fütüvvet Şam'da, lisan Irak'ta, sıdk ve doğruluk Horasan'dadır".¹⁶ Buradaki ifadede fütüvvetin sadece Şam'da olduğu vurgulanmaz; çünkü fütüvvet tavrı ve kurumları değişik adlar altında farklı coğrafyalarda varlığını sürdürür. Nitekim bir fütüvvet türü olan Ayyârlar Horasan'da, Kuhistan ve Merv şehirlerinde etkin bir grup olarak varlıklarını sürdürürler. Başlarında reislerin bulunduğu fütüvvet mensupları; özellikle Maverâünnehir bölgesinde aynı yüzyılda ve takip edeen asırlarda "Gâziler" adıyla anılmaya başlarlar.¹⁷ Başlarına da farklı adlar verildiği görülmektedir; nitekim Sipâhsâlâr-ı Gâziyân, Reisü'l-Fityân, Ayyarların Başı gibi unvanlar kullanılmıştır.¹⁸ Savaşlar, istila ve isyanlardan dolayı fütüvvet eski rolünü oynamamaya başlayınca da siyasî ve/veya askerî gücün etkisiyle tarihsel fonksiyonlarını yerine getiremez olurlar. Ancak bu durum Abbâsî halifesi Nâsır-Lidînillâh (1180-1225) zamanında yeni bir forma bürünür ve Anadolu'da Türk potasında yepyeni bir tarzda ve sentezde yeniden doğar.

2. Sosyal Olanın Tarihe Aktör Olarak Geçiş: Ahîler ve Türk Potasından İfadeleniş Serüveni

Ahî (اخی) Arapça "kardeşim" ve/veya Türkçedeki akı "eli açık, cömert" anlamındaki kelimedenden doğar) bireyin küllî olanda, küllî olanın da bireyde şahsiyet kazanmasının adıdır. Özellikle 11. yüzyıldan beri istilalar ve

¹³ Abdurrahman es-Sülemî (ö. 1021), *Kitâbü'l-Fütüvve* (1977), 22-3.

¹⁴ Kötü fütüvvet örnekleri de tarihte varsa da (örnek Ebû Cehil'in liderliğinde ineğin kanı üzerine yapılan kötude fütüvvet dayanışması gibi), prensip olarak büyük ahlak kahramanlarının prototipliğini yaptığı bir kahramanlık ve doğruluk tavrıdır fütüvvet geleneği. Cahiliye Devri'nde özellikle ticarî faaliyetlerin merkezi durumunda olan Mekke'de, zayıf ve kimsesiz olanların haksızlığa uğramaları; mal, can ve namus emniyetlerinin olmamasından dolayı daha çok gençlerden oluşan bir grup tarafından fütüvvet antlaşması akdedilir: Hıfû'l-Fudûl ("Erdemliler Akdi"). Mekke'ye ticaret yapmaya gelen bir kişinin alacağını kendisine ödemeyen Âs b. Vâil'in yaptığı haksızlık karşısında hakkını aramak üzere çırpınır; ama bir sonuç alamaz. Mekke'nin ileri gelenleri Ebû Tâlib başta olmak üzere ve aralarında henüz peygamberlik verilmemiş genç Muhammed de olduğu halde Abdullah b. Cüd'an'ın evinde toplanırlar. Toplantıda yemekten sonra Mekke'nin sosyal ve ahlakî durumu özellikle ticaret ahlakı masaya yatırılarak, haksızlığa uğrayanların hakkı iade edilinceye kadar mücadele için "yemin" edilir. Mekke'de ilk sosyal dayanışma ve haksızlığa direnç müessesesi kurulmuş olur. Genellikle fütüvvet merasimlerinde ve pratiklerinde, Ahî "adâb"ına benzeyen, bazı temel sembolik ifadeler ve pratikler vardır: Yemek sofrası, zulme karşı ahitleşme gibi. Fütüvvet genel olarak üç kısma ayrılır: Seyfî (askerî), Kavli (ilmî) ve Şurbî (ticarî). Fütüvvet pîrlerine şerefine şerbet içilmesi özellikle Şurbî fütüvvette öne çıkar.

¹⁵ Gerçi Taeschner, fütüvvet teşkilatının hicretin birinci asrında bile var olduğunu ve *fityân* ("genç yiğitler") olarak anılan gençlerden oluşan bir ocak olduğunu savunur. F.Taeschner, "İslâm'da Fütüvvet Teşkilatının Doğuşu Meselesi ve Tarihi Ana Çizgileri", çev. S. Yüksel, *Belleten*, xxxvi (Ankara, 1972), 208-210.

¹⁶ Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi: Tasavvuf İlimine Dair* (haz. : S. Uludağ) (İstanbul: Dergah Yayınları, 1999).

¹⁷ M. Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. (Ankara: Başnur Matbaası, 1972, ikinci basım, 1997), 145-8.

¹⁸ Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, 148.

kiyimlerden dolayı sıklıkla göçmek zorunda kalan Türk/men/ler son serhat olarak Anadolu kapılarına gelmişlerdi.¹⁹ Anadolu'ya geçerek bu coğrafyayı vatan yapmaya çalışan endişeli-ama-karamsar olmayan, göçer-ama-konup yerleşmede gözü olan Türk/men/lerin fütüvvet geleneğinin temel parametreleri ile Türk cömertliğinin ve alplığının bozkır kültürünün dayanışma kalıplarıyla yeniden form alışıydı. Ahîliğin birleştirici ve kaynaştırıcı etkisinin olmadığı yerler daima isyanların ve kargaşaların olduğu yerler olarak öne çıkıyordu. 1320'lerde Anadolu'yu ziyaret eden İbn Baṭṭûṭa Anadolu'yu baştan başa kuşatan Ahî tekkelerinin ve daha küçük birimleri olan zâviyelerinin olduğunu; bu grupların ve teşkilatın kardeşliği ideal tarzda sosyalleştirdiklerinden bahseder.²⁰ Bu hususta şöyle söyler: "(Ahîler) Rûmiyye Türkmenlerinin yurdunun (*Bilâd al-Turkmâniyye el-Rûmiyye*) her kasaba, şehir ve köyünde aktif olarak mevcutturlar".²¹

Tarihî olarak, Abbâsî halifesi Nâsır-Lidîñillâh (1180-1225) fütüvvet birliklerini sosyo-politik bir harç olarak ve otorite devşirmek üzere tesis eder ve siyasî otoriteye bağlar. Halife Nâsır önceki gelenekleri de takip ederek fütüvvet birliklerini yeniden teşkilatlandırırken fütüvvetnâmeler ile uyacakları ilke ve kodları tanzim eder. Eş zamanlı olarak da İslam coğrafyasındaki Müslüman sultan veya hükümdarlara elçiler ve fermanlarla fütüvvet teşkilatına girmeye davet eder. Bu bağlamda ilk kez Anadolu Selçuklu Devleti'yle I. Gıyâseddin Keyhusrev devrinde temas kurar (1204). Sultan da hocası Mecdüddin İshak (Sadreddin Konevî'nin babası)'ı Bağdat'taki halifeye elçi olarak gönderir. İshak beraberinde Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Nasîrüddin Mahmûd el-Hûyî ve Evhadüddin Kirmânî gibi âlim ve mutassavıflarla Konya'ya döner. Özellikle Kirmânî ve halifeleri için Anadolu'da pek çok tekke ve zâviye inşa edilir. Zamanla I. İzzeddin Keykâvus ile I. Alâeddin Keykubad'ın da fütüvvet teşkilatına girmesi, Ahîliğin Anadolu'da yerleşmesini resmi olarak bütünler. Anadolu'da Ahîliğin gerçek kurucusu olarak kabul edilen kişi sonradan Ahî Evran olarak da bilinen Şeyh Nasîruddin Mahmûd (Hoy, İran; ö. 1262) olup, Selçuklu sultanlarının--başta I. Alâeddin olmak üzere--destegiyle ve sosyal yapının, Ahîliğin kardeşlik, akıllık, cesaret ve zulmün karşısında olma / fütüvvet gibi özelliklerinden dolayı kendini "evde buluşu"ndan dolayı Anadolu topraklarında yer edinir; hem de oldukça kısa denilebilecek bir zaman diliminde.²²

Kardeşlik ve cesaretin yüceltildiği ve kutsandığı bir zaman diliminde--sadece Müslüman dünyada değil, Hristiyan âlemde de kahramanlık ve şövalye ruhu kutsanırdı aynı dönemlerde²³--fütüvvet geleneğine mensup olanlar birbirlerine *ahî* ("kardeşim") diye hitap ettiklerinden, mensuplarına istinaden Ahîler adı verilen bu kolektif sosyal ifade, bu izahlardan da anlaşılabilir gibi, sadece ekonomik veya manevî bir tarzı ve tavrı değil, aynı zamanda ve daha önemlisi bir ülkünün ve inancın birlikteliğini yansıtır.²⁴ Ahî teşkilâtının ve yârânlığının ilkelerini ve pratiklerini en iyi tarzda ifade eden "fütüvvetnâme"lerin en önemlileri özellikle 12. ve 13. yüzyılda kaleme alınır.²⁵ Bu değerlendirmeden sonra Ahîlerin özelliklerinden ve fonksiyonlarından ana hatlarıyla dinlerin sosyal ifade bağlamında bahsedilebilir. Kısaca İnanç, ibadet, ekonomi, ahlâk, estetik ve hukukîliğin sosyal ifadesi olan Ahî teşkilatı temel kurucu parametrelerini oldukça detaylı bir şekilde ifade eder. Nitekim fütüvvetnâmelerde çizilen Ahî prototipinin özellikler başlıca şu şekildedir:

(a) İnanç parametreleri:

Genel olarak Kur'ân, Sünnet ve bunlara bağlı metodolojilerle elde edilen akide ve inanç esaslarına bağlı olan Ahîler; saltanata yakın duran Sünnî tavırdan ve gulat Şii'likten oldukça uzaktır. Yaradan'ı tevhid prensibiyle yücelten, melek, kitap, ve peygamberlerine iman ve itaat eden, âlemin başının ve sonunun olduğuna inanan

¹⁹ Bu hususta bkz.: Claude Cahen, *Pre-Ottoman Turkey: A General Survey of the Material and Spiritual Culture and History c. 1071-1330*, translated from the French by J. Jones-Williams (New York: Taplinger Publishing Company Inc., 1968).

²⁰ İbn Baṭṭûṭa, *Rihle*, 181.

²¹ İbn Baṭṭûṭa, *Rihle*, 181.

²² Ziya Kazıcı, "Ahilik", *DİA*, c. 1 (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 540-2.

²³ Bu hususta bkz.: C. K. Scott-Moncrieff, *The Song of Roland* (Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 1959); Mark Balfour, "Moses and the Princess: Josephus' 'Antiquitates Judaicae' and the Chansons De Geste", *Medium Aevum*, vol.: 64: 1 (1995).

²⁴ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, sad. O. F. Köprülü (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993, 8. Baskı); Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik* (Ankara: 1974); Sabahattin Güllülü, *Ahî Birlikleri* (İstanbul 1977);

²⁵ Neşet Çağatay, "Fütüvvetnâmeler Nedir, Niçin Düzenlenmişlerdir?" in *VIII. Türk Tarih Kongresi, II*, 567-78.

Ahîler fonksiyonlarını kaybedinceye kadar da bazı heterodoks unsurlar sonraları karışsa da bu temel inanç yapılarını değiştirmemişlerdir.

(b) İnsan-cemaat-cemiyet ve diğeri /öteki tasavvurları:

Sosyal bir ifade tarzı olan Ahîlerin, gruplarına üye kabul etmeleri ve grup üyelerinin alt ve üst mobilite/geçişlilik imkan ve fırsatları her zaman vardır; bununla beraber bazı ehliyet ve liyakat şartları da mevcuttur. Bu bağlamda Ahîliğe tam üye ve lâıyk olabilmek için, adayın ilim ve sanatla irtibatlı ve alakalı kimse olması beklenir. Üyeliğin devamı; bazı ilke, ifade ve ritüellere iştirak ile perçinlenir. Nitekim perşembeyi cumaya bağlayan gece yapılan toplantılara katılıp, derslere ve tilavetlere (Kur'ân, hadis, menâkıp, Sûfilik ve hikmet türünden dersler) ve ilim meclislerine devam etmesi beklenir. Bu sosyal teşkilatın otorite ve yetki piramidi ise şu şekilde gösterilebilir:

1. Ahî-Baba / *Şeyhü'l-Meşâyih*
2. Şeyh
3. Halife
4. Nakipler
5. Ahîler: 6 bölüm; İlk 3 bölüm: Yol Arkadaşları / *Ashâb-ı Tarîk*
6. Yigîtlar / Çıraklar: Teşkilata yeni girenlerdir.

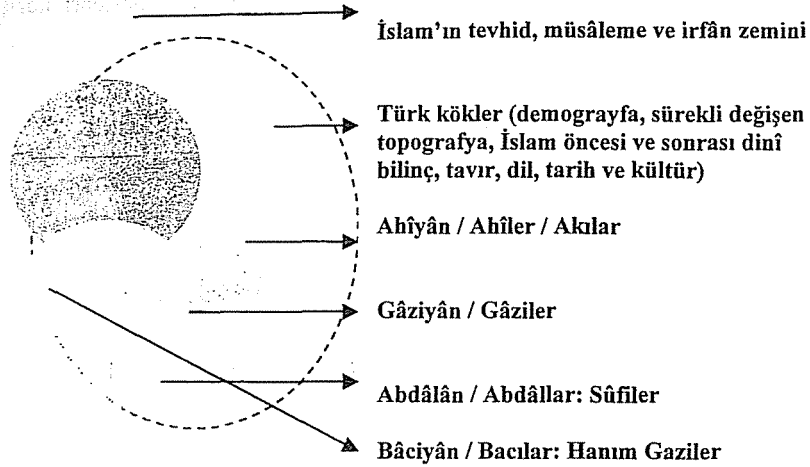
Bundan başka her esnafın bir davetçisi bulunurdu. Görevi mütevellî heyetinin odasını temizlik, bakım ve işleyiş süreçlerini takip etmek, gerekli görülen kişileri çağırarak, namaz vakitlerini ve dükkanların kapanma zamanını ilan etmektir. Her esnafın bir bekçisi olup, görevi; çarşayı süpürmek, akşam dükkanların kontrolünü yapmak, açık olanlarını sahiplerine haber vermek, gece bekçiliği yapmak. Her esnafın bir de duacısı vardır. Sabah namazından sonra esnaf başkanının dairesi önünde toplanan esnafa dua ettirir ve sonra herkes dükkânı açar; ama duadan önce hiçbir dükkân açılmaz.²⁶

Ahîlerin kendi kültür havzasındaki diğerleri ile olan ilişkisi bir bileşenler manzumesini hatırlatır. Özellikle 13. yüzyıl ve 14. yüzyıllarda öne çıkan gruplardan Âşık Paşazâde şu şekilde bahseder: Bilâd-ı Rûm'da *ayende ve ravendenin* ("gelen ve gidenin") de pek iyi bildiği dört grup vardır. Bunlar: Gâziyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm, Ahîyân-ı Rûm ve Bâciyân-ı Rûm.²⁷ Bu grupların arasında Hazret-i Hacı Bektaş-ı Velî Bâciyân-ı Rûm'u tercih etti ve Hâtûn Ana'yı kendisine manevî evlat edindi ve tüm keşf ve kerâmetlerini ona tevdi etti.²⁸ Bu bahsedilen grupların bileşikliği ve kaynaşmasını şu şekilde şemalaştırmak mümkün görünüyor:

²⁶ İhsan Cora, "Örgüt Kültürünün Temel Öğeleri Ve Ahilik Kültürü", *İktisat, Tarih Ve Zihniyet Dünyamız* haz.: E. Erken (İstanbul: Bilge Matbaacılık, 2006), 45-60.

²⁷ Bu hususta bkz.: Mikâil Bayram, *Bâciyân-ı Rûm (Selçuklular Zamanında Genç Kızlar Teşkilâtı)* (Konya: Gümüş Matbaası, 1987).

²⁸ 'Âşıkpaşazâde Almed 'Âşıkî, *Tevârih-i Âl-i 'Osmân*, editör: N. Atsız Çiftçioglu (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1947), 238-39.

Mezhep açısından Ahîler, bürokratik olmayan Sünnîlik ile *gulat* olmayan, ılımlı Şiîlik arasında bir yerde konumlanırlar.²⁹ Ahîliğin merkezî yapısal modelliğini temsil eden Anadolu'daki Ahîlerin kurucu figürlerinden olan Ahî Evran'ın itikadî olarak Sünnî, fikhî olarak Şâfi olduğu bilinmektedir.

Ahîlikte ontolojik bir ötekiden bahsetmek imkânsızdır; tıpkı fütüvvetnâmelerinin dayandığı Kur'an'da olduğu gibi. Nitekim 14. yüzyıl Ahî ocağının şeyhlerinden Şeyh Eşref b. Ahmed'in "yaratılıştaki kardeşliği" yeniden kıvamlandıran şu beyti verilebilir:

Sevmedi kibr ehlini Zakk iy kişi
Şeyh ola andan dilenciler bişi.

...

Çün kanâ'at meskenet er menzili
Bil ki yirmez er olan hiç bir dili
Türk ü Rûm ü Kürd ü Hind Zeng ü 'Arab
Her dilün bil ma'nisin sakla edeb³⁰

Veya aynı kolektif şuurun ve haletin ördüğü şu "üst dil" misal olarak verilebilir:

Dört kitabun ma'nisi bellüdür bir elifde
Sen elif dîrsün hoca ma'nisi ne dimekdür.

...

Tevrât ile İncili Furkan ile Zebûr'ı
Bunlardaki beyânı cümle vücudda bulduk.³¹

²⁹ Ahîliğin Melâmîlik ve Bâtınîlik gibi ezoterik ve heterodoks yönlerini de ihtiva ettiği; hatta masonluktan devşirme unsurlar aldığı (meslekî hiyerarşi, ritüellerdeki sembollerden ötürü) gibi iddialar, öyle görünüyor ki, hem anakronik bir tarih okumasının, hem de merkezî Sünnî paradigmanın yaklaşım tarzı olarak görmek daha rasyonel. Elbette her toplulukta benzeri ezoteriklik iddiaları destekleyecek unsurlar bulunabilir veya daha sonraki dönemlerde oluşan tarihsel tortular sebebiyle böyle bir görüntü arz ediyor olabilir.

³⁰ Şeyh Eşref b. Almed, *Fütüvvet-Nâme*, edited by O. Bilgin (İstanbul: Yıldızlar Matbaası, 1992), 21.

³¹ Yunus Emre, *Risâlat al-Îshîyya ve Divân*, haz.: Abdülbâki Gölpınarlı (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası Koll. Şti, 1965), 163, 170.

(c) İlke ve prensipleri:

i. Etik değerler ve prensipleri:

Tevazu ve alçak gönüllülüğü şiar etmesi beklenen Ahîler, âlimleri sevmeli ve onlara saygı duymalı; fakir ve yoksulları da sevip, onlara karşı en ideal tarzda cömert olmalı ve yardım etmelidir. İyi olana ve hayırlı olana düşkün olmalı, sosyal ilişkilerinde anlayışlı olmalı ve çevresini bu özelliklerle donatmaya gayret etmelidir. Yüksek duyguları sürekli beslemeli ve onları hayatında daima yaşamaya gayret etmelidir. Nefsine hâkim olan, elitlerin ve kodamanların kapısından ırak duran bir ahlakî duruşu ve özgüveni taşıması gerekir. Ahîlik prensiplerine aykırı davranarak müşterisini yalan, dolan vs. ile aldatırsa, derhal Ahî-Baba tarafından yargılanır ve cezaya çarptırılırdı. Bu sebeplerden ötürü Ahîlik müessesesi, İslam'ın Hz. Peygamber ve sahabesinin rol modelliğinde ifadesini bulan ticaret anlayışını koruyup yeşerten, bir inanç, ilke, insan ve ifade ocağıydı.

Mutlaka helâlinden kazanç ve ticaret yapılmalı; sermaye olarak en fazla on sekiz dirhem gümüş veya mukabili bir mal varlığı olabilir. Gündüz çalışıp, akşam tekkede aynı sofrayı paylaşan Ahîler, tekkelerinde misafirsiz ve/veya yolcusuz yemeğe oturmazlardı. Misafir ve yolcuları ritüel aşkıyla doyurmayı gaye edinen teşkilat, adeta Söz'ün sosyal olanda vücut buluşu idi. Vefâ, sadakat, emniyet, cömertlik, tevazu, ihvana nasihat, rehberlik, tövbe ve bağışlayıcı olma gibi temel tasavvuf prensiplerinin bireysel ve cemaat bağlamında içselleştirmeleri önemli bir ahlakî görevdi.

ii. Estetik, Hukukî ve Manevî Değerler:

Her ahînin bir sanatı, zanaatı olmalı; giyim ve kuşamı, yiyecek ve içeceği temiz ve nezih olmalıdır;

Ahî, hakkı kaybolanların, gasp edilenlerin hakkını aramak zorundadır; dolayısıyla ya hak sahibine iade edilir, ya da helâl edilir. Zalimlere ve haramzadelere karşı amansız mücadele vermeyi düstur haline getiren Ahîler, zâlimden mazlumun hakkını alıncaya dek mücadelelerini sonlandırmazlardı.

Ahîliğin maneviyat olarak analizine gelince şu ifade edilebilir: Ahîlik, spiritüel tecrübelerle ve pratiklerle yapılanan tarikat değil; ama tarikatların teşkilat, prensip ve pratiklerinden bir dereceye kadar yararlanmış görünüyor. Ahîlik-tarikat-gâzilik / alplik kurum ve ideallerini iç içe geçmiş bileşik daireler şeklinde düşünmeyi doğru kılacak pek çok örnek vardır. Nitekim Ahîlik teşkilatın mensuplar değişik zamanlarda Mevlevî ve Bektaşî tarikatlarında da yer almışlardır. Örnek olarak: Mevlevîlerin önde gelenlerinden Ahî Türk Konya'daki Fütüvvet teşkilâtının ahî babası idi. Kırşehir'deki Bektâşî zaviyesi şeyhinin Ahîlerden oluşu da aynı şekilde bu bileşik daireler gerçeğini hatırlatır.

(d) İbadet, ritüel ve kültleri:

İnancını ve ibadetlerini korumalı, kazaya namaz bırakmamalıdır. Şerbet içerek (şürb) gruba katılımın şartlarındandır. Gruba üyelik ve üyeliğin devamı için önce fütüvvetnâmelerdeki kaidelere, dinî ve ahlakî ilkelere hazırlanmak gerekirdi. Dinî ve ahlakî kaideleri ihlal--örnek: içki, kumar, zina, gıybet, hile vb.--meslekten ihraca yol açardı.

(e) İfadeleri:

i. Anlam-bağlam (sembol, işaret ve andaçları) vasıtaları:

Ahîlerin kendilerine özgü kıyafetleri vardı: Başlarına beyaz keçe külâh giyer, üstüne sarık sararlardı. Ayaklarında şalvar,

bellerinde yünden örülmüş bir kuşak bulunurdu. Ayaklarına mest giyerlerdi. Bellerinde uzun kamalar taşırlardı. Şerbet içerek (şürb) gruba katılır, şed / peştamal kuşanarak ve şalvar giymek suretiyle kalfalığa ve nihayet ustalığa ulaşılır. Bazı eşyalara ve iş avadanlıklarına özel bir önem atfeden Ahîler; merasim mahallerinde toprak, su, taş, tuz, terazi, süpürge'nin bulundurulmasına dikkat ederlerdi. Bu sembollerin taşıdıkları anlamlar ve bağlamları aşağıdaki gibi açıklanabilir:

Toprak; Hayatın kaynağı ve sonuna, nimetin membaina ve er veya geç dönülecek olan melce olduğundan meslekî geçiş ritüellerinde toprak sürekli bulundurulurdu; **Su;** Hayata gelişin, yaşamın ve canlılığın sembolü olduğundan dolayı törenlerde yer alırdı; **Taş;** Şayet hak edip de kuşatılan peştamal usulüne uygun olarak taşınırsa "tutulanın altın olacağına"; âdâp ve esasına uygun olarak hareket edilmezse de taş olup baş

yaracağını hatırlatmak üzere tören avadanlığı olarak kullanılırdı; **Tuz**; Hayatın ve rızkın sadaka tadı, ezası ve rahmeti; **Terazi**; Ölçüp tartarken adil ve ehil olmanın, denge ve ahengin faziletini ima etmenin, helâl rızkın ve adil hükmün sembolü olarak törenlerde yer alırdı; **Süpürge**; Temizlik ve asalet sembolü olup, tören için alanı ve yolunu temizleme anlamındadır. Ayrıca su ile kullanıldığında “iş tadında bırakma” manasına delalet eder.³²

Ahîlikte *şedd* /peştamal" ve şalvarın özel anlam ve bağlamlar öbeği vardır: Peştamal (*şedd*) pamuklu bezden yapılmış olup yollu ve iki renkli olurdu. Törenlerde peştamal önce uzun tarafından beşe, sonra kısa tarafından üçe katlanarak hazırlanmış durumda bulunurdu. Beşe katlamanın anlamı; beş vakit namaza, beş büyük peygambere, İslâm'ın beş şartına, beş akide konusuna (Allah'ın birliğine, Meleklerine, Kitaplarına, Resullerine, Kıyamet gününe) iman etmek demektir.³³

Ayrıca her esnafın kendine has genellikle yeşil atlastan yapılmış, üzerinde âyetler bulunan bir **sancağı** ve bir de **sancaktarı** vardır. Kırmızı beyaz ipekten bir kordonun ucun o esnafın alameti (amblemi) asılırdı. Örnek olarak: Yorgancıların küçük bir atlas yorgan, ayakkabıcıların zarif bir çift patik, nalbantların bir gümüş nalbant; berberlerin küçük bronz bir boğaz leğeni, şekercilerin konik ve yaldızlı bir şeker külahı, çiftçilerin de bir demet başak asılırdı.³⁴

Bunlardan başka bir de her esnafın sandığında altı kese (torba) bulunması gerekirdi: Bu keseler: **Atlas kese**; Esnaf vakfına ait belgeler ve yazışma evrakı bunun içinde saklanırdı; **Yeşil kese**; Esnafın vakıf akarlarının senetleri ve tapu senetleri vb. kıymetli evrak bunun içinde saklanırdı; **Örme kese**; Vakıf paralarının konmasına ve saklanmasına yarayan bir keseydi; **Kırmızı kese**; Faize veya vadeye verilen paraların senetleri saklanırdı; **Ak kese**; Her türlü gider senetleri ile onaylanmış yılsonu hesapları bulunurdu; **Kara kese**; Tahsili imkânsız senetler ve kıymetli evrak bunda saklanırdı.³⁵

ii. Temsil (maddî ve manevî müesseseler):

Ahîlerin organizasyonları köy, kasaba veya şehir yapısına göre farklılıklar arz eder: Nitekim şehirlerde çeşitli ahî grupları farklı zâviyelerde faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Küçük şehirlerde de değişik meslek grupları bir tek çatı altında temsil edilebiliyorlardı.³⁶

iii. Tezâhür (söylem, pratik ve hâlet) olarak yansıması:

Devletin veya saltanatın olmadığı yerde de siyasi, ekonomik, güvenlik, savunma ve fetih görevlerini yerine getirebilen bir kurum olan Ahîlik, Selçuklular döneminden itibaren ve özellikle Osmanlıların daha beylik döneminde bile oldukça aktif, şekillendirici ve kurucu bir sosyal inisiyatif olarak tarih sahnesinde görünür. Anadolu'da kurulan ve sistematik olarak geliştirilen bu kolektif sosyal irade; ekonomik, sosyo-kültürel, dinî, askerî vb. pek çok hizmetleri hayatın akışı içinde yerine getirmeyi önceleyen bir iradedir. Özellikle Anadolu Selçukluları zamanında hem ekonomik açıdan meslek sorunlarının çözülmesinde, hem de grupların devletle olan ilişkilerinin düzenlenmesinde Ahîler “tavassut aktörler” olarak görev yaparlardı.

Sosyo-ekonomik açıdan Ahîlik; esnaf, zanaatkâr ve çiftçi yardımlaşma ve ustalaşma teşkilâtıdır. Bir esnaf teşkilâtı olarak kurumsallaşan Ahîlik üyeleri ile tam bir bütünlük ve birliktelik sergilerlerdi. İzbe ve mamur olmayan yerleri ziraata ve imara hazır hale getirdikleri de sayısız örneklerle ortadadır.³⁷ Öte yandan Ahîlerin adeta neredeyse tüm meslekleri, sanatları ve zanaatları sınıflandırarak bir nevi “iş bölümü” (*division of labor*) gerçekleştirmiş olması bireysel ve toplumsal olanın da tarihte var olmasına imkan sağlar. Öyle ki her bir mesleğin ideal prensiplerle korunup geliştirilmesi ve bunun tarihsel arketiplerle kutsama fenomeni oldukça önemli bir durumu ortaya koyar. “Nebevî dayanışma” diyebileceğimiz bu fenomeni, biraz farklı bir şekilde Durkheim “organik dayanış” olarak isimlendirir ve mekanik dayanışmanın alternatifi olarak sunar. Nitekim:

³² Güllülü, 156-8; İhsan Cora, “Örgüt Kültürünün Temel Öğeleri Ve Ahilik Kültürü”, *İktisat, Tarih Ve Zihniyet Dünyamız* haz.: E. Erken (İstanbul: Bilge Matbaacılık, 2006), 45-60. Bundan sonra kısaltılarak verilecek: Cora, “Ahilik Kültürü”.

³³ Cora, “Ahilik Kültürü”, 54-5.

³⁴ Cora, “Ahilik Kültürü”, 45-60.

³⁵ Cora, “Ahilik Kültürü”, 45-60.

³⁶ Bu noktada şu husustan bahsetmek gerekir: Sendika (*syndicate*) kelimesi; öyle görünüyör ki Ahilik'te esnaf arasında bir yardımlaşma faaliyeti olan ortak sandık /sanduka teriminden doğmuştur.

³⁷ Bkz. Barkan, “Kolonizatör Türk Dervişleri,” *Vakıflar Dergisi*, II (Ankara, 1942).

Bu (**mekanik dayanışma**) terimini kullanmayı meşru kılacak şey bu tür dayanışmalarda bireyi toplumla birleştiren bağ aynen bir nesneyi kişiye bağlayan ilişki gibidir. Bu bağlamda düşünüldüğünde de ferdi vicdan tamamen kolektif tipe bağımlıdır ve onun tüm hareketlerine uymak zorundadır tıpkı sahip olunan nesnenin sahibine uymak mecburiyetinde olduğu gibi. Bu tür dayanışma kodlarının yüksek olduğu toplumlarda birey hemen hiç görünmez... Bireysellik adeta toplumun sahip olduğu bir nesnesellik gibidir. Dolayısıyla, bu tür toplumlarda bireysel haklar henüz gerçek haklarda ayrılmış değildir. Öte yandan iş bölümünün yarattığı dayanışma ise farklıdır. Önceki dayanışma türü bireylerin birbirine benzemesini gerekli kılarken, bu tür dayanışma farklılığı varsayar. İlki birey kimliği kolektif kimlik içinde eridiği müddetçe mümkün olurken; ikincisi herkes kendisine has alana sahip olduğu müddetçe—ki bu şahsiyet halidir—mümkün olabilmekte. Dolayısıyla, kolektif vicdan özel görevleri yerine getirebilmesi için ferdi vicdana alan açmalıdır ki bu vicdan fonksiyonları denetlemesin. Ne kadar ferdi alan geniş tutulursa, o kadar dayanışmadan kaynaklanan insicam güçlü olur. Sonuçta, bir yandan, her bir kişi işler bölümlendikçe topluma daha fazla bağımlı hale gelecektir; öte yandan da herkesin faaliyeti hususileştikçe kişileşecektir. Şüphesiz, çerçevesi çizildiği kadarıyla, bu durum tamamen orijinal değildir. Mesleklerimizin ifa edilmesinde bile, tüm *profesyonel kardeşliğimizde* ortak olan kullanımlara, pratiklere müracaat ederiz...Bundan da öte, organizmanın birliği her bir parçanın farklılaşarak görevlerini yerine getirmesinden dolayı dikkate şayandır. Bu kıyasa bağlı olarak iş bölümünden kaynaklanan bu dayanışmayı **organik dayanışma** olarak isimlendirmek mümkündür.³⁸

Ayrıca ekonomik açıdan usta-kalfa-çırak meslekî hiyerarşiyi düzenleyen Ahîlik; birçok mesleğin içeriğini, çerçevesini ve gayesini İslam ruhuyla inşa ederek “nebevî dayanışma” vasıtasıyla maddî olarak kendine yeten, manevî olarak da ibâdet, itaat, sadakat ve sadaka ile kendilerini var kılarlar. Bu varoluş; Anadolu’da Türk kahramanlığı, cömertliği, ahde vefalığı gibi hasletlerle form giydiren Ahî Evran olmuştur. Bu bağlamda Anadolu’da hâlâ Ahî Evran ve/veya müritlerinin başlattığı meslek, sanat ve zanaatlar devam etmektedir. Örnek: Denizli’nin bir kasabası olan Yeşilyuva’da hâlâ Ahî geleneğinden devam eden ayakkabıcılık ve yakın zamana kadar debbağcılık devam ediyordu.

Mesleklerin “nebevî kodlanması” ise genel olarak şu şekilde verilir:

Tüccarların pîri Muhammed (sav), seyyahların pîri İsa (as), çobanların pîri Musa (a.s), börekçilerin pîri Varaka b. Nevfel, hurdacıların pîri Avn İbn İmkan, dellâlların pîri Tayfûr-i Mekkî, dökmecilerin pîri Ubeydullah el-Bahrî, sabuncuların pîri Ahmed ibn Abdullah, şerbetçilerin pîri Muhammed İbn Abdullah, çiftçilerin pîri Adem (a.s), hallacıların pîri Şit (a.s), marangozların pîri Nuh (a.s), deveçilerin pîri Salih (a.s), sütçü ve dülgerlerin pîri İbrahim (a.s), terzi ve yazıcıların pîri İdris (a.s), saatçilerin pîri Yusuf (a.s), ekmekçilerin pîri Zülkifl (a.s), tarihçilerin pîri Lût (a.s), bağcıların pîri Üzeyr (a.s), çulhacıların pîri İlyas (a.s), zırhçıların pîri Davud (a.s), balıkçıların pîri Yunus (a.s), berberlerin pîri Selman-ı Fârisî (r.a), mimarların pîri Muhammed İbn Ebubekir, kasapların pîri Ebu'l-Muhcin, bakkalların pîri Adiy b. Abdullah, sakaların pîri Selman-ı Kûfi, hamamcılarının pîri Mansur İbn Kasım-ı Bağdâdî, debbağların pîri Ahî Evran, iğnecilerin pîri Ebu'l-Kasım Mübarek, kuyumcuların pîri Nâsır İbn Abdullah, attarların pîri Husam İbn Abdullah-ı Kûfi, saraçların pîri Ebu'n-Nasr İbn Hâşimiyy-i Bağdâdî, çıkırıkçıların pîri Abdullah Habib-i Neccar, taşçıların pîri Kasım İbn Nasrullah, okçuların pîri Sa'd İbn Ebî Vakkas (r.a), boyacıların pîri Ömer İbn Abdullah-ı Sebbağ, bardakçıların pîri Abdulfahhar Medenî ve bahçıvanların pîri Ebu Zeyd Baba Beten-i Hindî.³⁹

Tebliğ ve davetin sosyal olanda ifadesi olarak Ahîlik tarihte önemli hizmetler ifa etmişlerdir. Fetih öncüleri olarak Ahîler özellikle Batı’ya doğru akan fetih çizgisinde sınır boylarında serhattakilerle beraber yaban coğrafyaların fethedilmesinden önce sosyo-ekonomik bir akıncı görevi ifa ederken, fetihten sonra da bölgenin kültürel, dinî ve maddî olarak imarında görev yaparlar.⁴⁰ Anadolu’nun Bilâd-ı Rûm’dan Türk/men yurdu haline gelişinde veya yurt edinilmesinde öncülük yapan Ahîler, halk (sosyal kapital) ve esnaf (ekonomik aktör) arasında İslamlaşmanın genel mahiyet ve özelliğini tayin eder görünüyor. Bazı Selçuklu sultanları olsun, Osmanlı bey ve

³⁸ Emile Durkheim, *The Division of Labor in Society*, trans. From French by George Simpson (Glencoe, IL: Free Press, 1947), 130–3. Vurgular bana ait.

³⁹ Kadir Özköse, “Ahîlik: Anadolu’da Cömertlik ve Kardeşlik Teşkilatı”, www.somuncubaba.net (05.05.2007).

⁴⁰ Bu hususta bkz.: Ömer L. Barkan, “Kolonizatör Türk Dervişleri,” *Vakıflar Dergisi*, II (Ankara, 1942).

sultanları olsun—kurucu gazi sultanlar ve maiyetlerinden ileri gelenler başta olmak üzere—birçok kişi bu teşkilata katılıp, hizmet verdikleri bilinmektedir. Nitekim Anadolu'nun fethi esnasında birçok Ahî tekkesi fetih öncesi fethi hazırlama veya sonrası bölgede İslamlaşmayı sağlamak ve yönlendirmek üzere hem şehirlerde, hem de kıtsalda inşa edilmiştir.⁴¹ Bundan da öte Ahîler, daha başta ilk fetih hareketlerine Gâziyân-ı Rûm ile katılmış, gazilikle ünlenmişlerdir.⁴²

Sosyo-kültürel kodlayıcılar olarak Ahîler, toplum içinde dayanışma ve yardımlaşmayı önceliklelikleri gibi, sosyal yapının şekillendirilmesinde görev alırlardır. Halkı ve devlet adamlarını İslam'ın iman ve sevgi prensipleriyle yoğurmayı hem söylemlerle (fütüvvetnâmeler ve dîvanlar), hem de pratiklerle ortaya koymaya çalışan Ahîler, halkı ve ümerayı insanları Dârü'l-Harp'ten Dârü'l-İslam'a iletmek gayesiyle fetihlere teşvik ediyorlardı.

Sosyo-politik görevlerden olmak üzere Ahîler, otoritenin olmadığı veya zayıf olduğu durumlarda bölgenin, şehrin veya köyün asayiş ve savunmasını üzerlerine alırlar. . Şehirlerin güç ve otoritesine lokal boyutlarda sahip olurlar. Örnek olarak: Moğolların Anadolu'yu istilâları sırasında Ahîler gazâ anlayışıyla onlara karşı koymuşlar; Köseadağ Savaşı'nda Moğollar'a yenik düştükten sonra Sivas ve Tokat'ı alan bu düşmana karşı Kayseri'yi başarıyla savunurlar. Aynı şekilde Osmanlı döneminde Düzmece Mustafa hadisesinde Bursa'yı ona karşı savunurlar.

Aynı şekilde “isyan ahlakı”nı ideal tarzda temsil etmeleri de ayrı bir ifade olarak ele alınabilir. Nitekim kendilerine büyük hizmetleri geçen I. Alâeddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyâseddin Keyhusrev tarafından öldürülmesi üzerine onun otoritesine karşı çıkmaları gibi. Veya Moğollara karşı takındıkları tavirlarda, zalimin karşısında hak arayışlarında, beldeleri gaziler halinde savunmalarında olduğu gibi olanı olgu olarak içselleştirip, pasif ve komformist bir halette değillerdi.

3. Ahîlikten Gedikliğe veya Fütüvvetten Kâhyalığa:

Zamanla Osmanlıların merkezî otoritesi güçlendikçe Ahîler de daha fazla devlet kontrolü ve denetimine maruz kalırlar. Kısaca Fatih devrinden sonra Ahîlik teşkilâtı eski itibarını, gücünü ve otoritesini koruyamamıştır. Diğer taraftan da özellikle bazı heterodoks ve ezoterik akımların temel akideyi yeniden dizayn çabaları Ahîliğin temel çerçevesini tahrip etmeye başlar. Özellikle devlete karşı isyan edebilecek veya eden veya ahlaken problemli insanlar da teşkilata girmeye başlayınca Ahîlik de bu problemli yanıyla öne çıkmaya başlar. Bu sonuçta teşkilatın kurucu prensiplerinin ve gayelerinin tükenişi demektir. Fâtih döneminden itibaren başlayan düşüş ile siyasî bir güç olma özelliğini yitirerek, sadece ekonomik rolü gereği esnaf birliklerinin idarî yapısını düzenleyen bir kurum haline dönüşür. 18. yüzyıldan 19. yüzyılın başlarına kadar teşkilat Ahî adıyla beraber daha çok gedik (lonca) adı ile bilinir olmuştur.⁴³

III. SONSÖZ YERİNE VE TEKLİFLER

A. Sonsöz:

Akıllıktaki “cömertliği”, fütüvvetteki civanmertliği ve kahramanlık arketiplerini, ayyâr/ân; *fetâ/fityân* (“yiğit genç/ler”) unsurlarını alplık potasında eriterek Anadolu'da yepyeni bir form inşa eden Ahîler; İslam'ın yayıldığı yerlerde onunla paralel olarak yayılmış; hatta ondan önce vatanlaştıracak mekân ve coğrafyayı önce manevi olarak-ama-maddî olanla beraber “fethederek” büyük gazâlar gerçekleştirmişlerdir. Kardeşliği (*ahî / uhuvvet*) hem din kardeşliği, hem de yaradılış kardeşliği (halkî uhuvvet) temelinde yeniden kuran Ahîlik ocağı; savaşlar ve yıkımlarla (Moğol istilaları, Haçlı Seferleri, hanedan ve saltanat çatışmaları, vb.) takati tükenmiş

⁴¹ Kazıcı, “Ahîlik”, 541.

⁴² Ahîlerin Anadolu'nun İslamlaşması ve Türk formuyla şekillenmesindeki roller hakkında ayrıca bkz.: Speros Jr., Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh Century through the Fifteenth Century* (Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1971); Osman Turan, “L'islamisation dans la Turquie du moyen age.” SI 10 (1959); Osman Turan, “Selçuk Türkiyesi Din Tarihine Dair Bir Kaynak: Fustâtul-adâle fî Kavâ'idî's-Saltana.” Fuad Köprülü Armağanı, (İstanbul, 1953); Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması* (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 1973).

⁴³ Ziya Kazıcı, “Ahîlik”, *DİA*, c. 1 (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 540-2.

evrensel Müslüman ailesinin, makus talihini, politik-askerî ve kültürel olarak tükendiği bir zamanda İslam'ı; yeni-ama-prototipi önceden yaşanmış (Hz. Peygamber ve Sahabesinin sosyal inşası) bir tarzda, yeni bir formda (Türk kökler ve potada) yeniden tarihi döndürmüştür. O kırılgan ve sıkıntılı dönemde "uc kültürü ve uc mekân"⁴⁴ tam ortasında Türklerin sosyal ifadeleri (cemaat, mensubiyet, aidiyet, toplum ve ilintili temsil ve tezahürler) ile doğan Ahilik; Orta Asya'dan Endülü's'e, Suriye-Mısır hattından Anadolu'ya geniş bir coğrafyada mensupları olan İslam'ı bahsedilen bir ortamda tarihte yeniden kurucu ve kuşatıcı özne olarak döndürmüştür. Anadolu'da hızla yayılan bu müessese hem şehir, hem kırsal, hem de uçlarda nüfuz sahibi bir yapıya kavuşur. Hayatın tümüne talip, tarihin içinde aktif olarak var olmayı hedefleyen Ahilik; dinin inanç, insan-cemaat-toplum-evrensel topluluk, ilke, ibadet ve ifade boyutlarıyla açılımını değişik özelliklerle ortaya koyar. Meselâ: Mesleklerin kurucu arketiplerle kutsiyet kazanması, organik dayanışmadan öte nebevî dayanışmaya önem atfetmesi; dolayısıyla usta-kalfa-çırak meslekî hiyerarşiyi düzenlemesi, çıraklıktan başlayan meslekî hayatta yükselmek için ehliyet ve liyakat esasına ehemmiyet verilmesi, malların kalite kontrolünün yapılması, kıymet biçilmesi gibi. Meslek, Ahîlerin elinde adeta ritüelleşen bir değer halini alır. Kalfa layık olmadan dükkan açamazdı. Esnaf sayısı, dükkan adedi, iş malzemeleri, tezgâh vb.leri sınırlandırılırdı. Arz talebi değil, talep arzı tayin eder, mal ve hizmetler onlara göre üretilirdi.

Ahiliğin Anadolu'daki form alışı Ahî Evran'ın çok büyük katkıları olur. Moğol ve Haçlı istilalarından paramparça hale gelen İslam toplumunun siyasî, askerî, ekonomik ve kültürel yapısını Ahîler tarihsel sağaltımcı gibi tedavi ederek yeniden ürünler vermesine imkan sağlamışlardır. İbn Battûta'nın da belirttiği gibi, Anadolu'nun en ucra noktalarına kadar yayılan Ahilik; tarihi süreç içinde sultanlardan, ümeraya; kadılardan tarikat şeyhlerine kadar değişik sosyal statüdeki insanları şemsiyesinde toparlayabilmiştir. Osmanlıların kuruluşunda da önemli bir yer işgal eden Ahîleri, Âşık Paşazâde tarafından devletin kuruluşunda rol oynayan dört grup arasında anar. Sultan, vezir ve pek çok ümeranın bu teşkilata mensup oldukları; hatta Orhan Gazi'ye bir Ahî unvanı olan *ihitiyâr'd-dîn* namı verilmiş; I. Murad'a şed kuşatırılmış ve Ahîler uçlarda fetihlere katılmıştır. Yine Ahî ocağından büyük âlim ve Sûfî Şeyh Edebâli, ahî şeyhlerinden olup, Osman Gazi'nin kayınpederi olarak tarihe yön veren şahsiyetlerdendir.

Ahilihteki bu bütüncül ve komple hayat ve insan projesi, 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam eder; artık bu tarihten itibaren organize esnaf birlikleri formuna bürünerek daha çok—belki de yalnızca—ekonomik çerçevesi ile anılmaya başlanır. Kâhyalık sistemi ile başlayan kopuş ve parçalanış süreci, daha az sosyal ve ferdi yaratıcılığı öngören bir yapıyı beraberinde getirir ve sonuçta gedik sistemi ile nihayet bulur.

B. Teklifler:

Acaba Ahilik tarihi süreç içinde gedikliğe veya fütüvvetten kâhyalığa dönüştü ise, bu dönüşümle beraber fütüvvet, akıllık, civanmertlik ve zulme meydan okuma da metamorfoza mı uğramıştır? Buna müspet cevap vermek mümkün olmadığına göre, bireyin ve toplumun paramparça edildiği Post/modern süreçlerde, bilginin ve bilimin kompartmanlara bölündüğü küresel vetirelerde, varlığın ve metafiziğin bilinemezlik karanlığına hapsedildiği Endüstri sonrası toplumsal durumlarda Ahiliğin tekrar tevhid eksenli paradigmasına, yaratılanı Yaradan'dan ötürü hoş gören bir din ve dünya görüşüne, Tanrı-İnsan-Kozmos-Hayat-Ahiret dengesine yaslanan ontolojisine, kazancın "tuz"unu sadakada idealleştiren cömertliğine, zulme nereden ve kimden gelirse karşı, mazluma kim ve nasıl olursa olsun şefkatli ve hakkını veren/arayan *fetâ*lığına insanlık muhtaç bugün. Çağdaş Ahîler, ancak onlar; ahiliği "güncelleyerek" tarih sahnesine dönmeleri ile savaşlarla ve katliamlarla boğuşan yaşlı dünyamızı; ama genç küresel köyümüzü "Tanrı'nın elini kıyamete zorlayacak" süreçlerden irak tutacaktır.

⁴⁴ Uc; Türk devletlerinde tüm sınırlara, sınır boylarındaki yönetim birimlerine verilen addır. Türk-İslam devletlerinde bu bölgeler genellikle Türkmen aşiretlerine yurtluk olarak verilirdi. Bu hususta bkz.: M. Fuat Köprülü, "Anadolu'da İslamiyet: Türk İstilasından Sonra Anadolu Tarih-i Dinisine Bir Nazar ve Bu Tarihin Memba'lari." *Dar'ül-Fünûn Edebiyât Fakültesi Mecmûası*. 2 (1922). M. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (İstanbul, 1966 ikinci baskı). M. Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. Ankara: Başnur Matbaası, 1972, 2 baskı); M. Fuat Köprülü, *The Origins of the Ottoman Empire*, tr. and ed. by Gary Leiser (New York: State University of New York, 1992); İnalçık, Halil, *The Classical Age 1300-1600*, translated by Norman Itzkowitz and Colin Imber (New York: Praeger Publishers, 1973).

Son olarak başta sorduğuz soruya dönersek: Acaba eski Diyâr-ı Rûm’u yeni Türk/Türkmen ülkesi yapan ve mukimlerini de “şeklen en güzel ve hoş, giyim kuşamda en temiz, yiyecekleri en tatlı ve Allah’ın yaratıkları arasında en yumuşak kalplileri olan insanlar” haline getiren ve dönüştüren dinamik neydi? Cevap, Ahîliğin şu *altruist* / fedakâr tavrında, civanmertliğinde ve kahramanlığında saklı:

Acele bir şekilde Bolu’nun merkezine giderek, beldedeki Ahiler’den birinin zaviyesine misafir olduk. Buradaki âdetlere göre, zaviyelerin her bir köşesinde açılan ocaklarda kış boyunca ateş yakılır....Sırılsıklam bir hâlde zaviyeye girdiğimizde ocaklar yanıyordu. Hemen üzerimizdeki elbiseleri değiştirerek ateşin karşısında ısındık. Ahi bizlere yemek ve çeşitli meyveler getirdi. Pek az da olsa kötü huylu insan haricinde, yeniden Türk konukseverliğiyle karşılaşmıştık. Allah cömert ve hamiyet sahibi olan, yabancılara şefkat ve merhameti esirgemeyen, misafirlerine iyilikle en iyi şekilde muamele ederek sevgi gösteren şu grubu daima hayırla mükâfatlandırın. Allah bütün Ahiler’den razı olsun. Şu bir gerçek ki onlardan herhangi birinin zaviyesine adım atan bir yabancı, en sevdiği ve güvendiği yakınının yanına gelmiş gibi mutlu, huzurlu ve güvende olur.⁴⁵

⁴⁵ İbn Battûta (1304-1369), *Rihle*. 179-95.